

Un conflicte agrari: el canal d'Urgell i el pagament del novè

per Manuel Lladonosa

La construcció del Canal d'Urgell i de les conduccions, enllestides el 1865, no clouria els problemes dels pagesos de l'Urgell, sinó que aquests sorgirien amb gravetat tot just en inaugurar-se aquell canal per les conseqüències sanitàries negatives que comportà l'arribada de l'aigua, com ha escrit Vicens i Vives.¹ Però el que aquí ens interessa de subratllar són els enfrontaments entre els pagesos i la companyia concessionària del Canal d'Urgell, en concret el conflicte del 1933 a causa de l'oposició camperola al pagament del novè.

Aquest conflicte fou motivat per les condicions amb què es dugué a terme la construcció d'aquella obra. Pel conveni entre l'empresa constructora del canal i els regants, aquests havien de pagar a la primera un cànon del novè de tots els fruits que es collissin i 34 rals de billó anuals per cada jornal de terra regable que es destinés a pastura i farratges, durant seixanta anys. S'establí que la companyia constructora usaria dels beneficis que suposava la possessió del canal durant noranta-nou anys, finits els quals passaria a l'Estat —i als regants d'acord amb la Llei General d'Aigües—. Les relacions companyia-pagesos quedarien més precisades en l'anomenat Conveni de Madrid del 1862,² però el fet substantiu fou el pagament del novè, que havia de comportar nombrosos incidents entre les dues parts.

Ja entre el 1882 i el 1889 es produí una agitació agrària a causa del malestar dels pagesos pels efectes esmentats que portà l'arribada de les aigües i per la pretensió de la companyia d'aconseguir la perpetuïtat de les concessions, tot acollint-se a la Llei de Canals del 1870, a fi de resoldre les seves dificultats financeres.³ El conflicte quedaria resolt amb la renúncia de la companyia a la concessió de la perpetuïtat i la corresponent sanció governativa en el mateix sentit, malgrat l'ambigüïtat i les giragonses del govern en aquest conflicte.⁴

1. «L'aigua que, des del 1862 davallava pels canals, sèquies i reguers provocà, de bon antuvi, una sensacional catàstrofe: els sembrats moriren per la sal que hi pujava per capillaritat, i per la contrada s'estengué la febre palúdica. L'epidèmia durà prop de vuit anys, i afectà gairebé el 70 % de la població de camperols. Els pagesos fugiren cap al secà. Alguns pobles com Mollerussa, restaren gairebé deserts. Solament a les darreries de segle es recolliren els beneficis del regatge, quan tota la terra s'ufanà amb les plantacions d'usurda i moresc.» Jaume VICENS VIVES, *Industrials i polítics (segle XIX)*, Vicens Vives (Barcelona 1961), p. 23.

2. CANAL DE URGEL, *Convenio llamado de Madrid y Disposiciones posteriores*, Impremta R. Saladrígues (Mollerussa 1931).

3. Josep IGLÉSIES, *Els conflictes del Canal d'Urgell*, Dalmau Editor (Barcelona 1968), p. 22.

4. Vegeu la narració d'aquest conflicte al llibre citat a la nota anterior, de Josep Iglésies; pel que fa als fets de l'estiu del 1933, aquest autor no dóna cap referència.

En aquest fet es manifestà ja el boicot al pagament del novè com una de les reivindicacions principals dels camperols.

Aquest pagament prenia una forma, com hem de veure més endavant, especialment humiliant per als pagesos de l'Urgell, car, ultra el pagament, les garbes no es podien recollir fins que hagués passat el carro de la companyia a triar-ne una de cada nou, la qual tot sovint era la millor. Tot plegat portava tant els pagesos propietaris⁵ com els arrendataris a oposar-s'hi, si bé la reivindicació podia anar des de la supressió del pagament del novè fins a la seva substitució per un cànon en metàl·lic, posició aquesta darrera que fou l'adoptada de manera general arran de l'agitació de l'estiu del 1933 i la que va prevaler en la resolució del problema.

Aquest malestar, que provocava l'esmentada tributació, constituïa un sentiment popular real, sense que fos motivat per cap politització concreta, com ens ho han ratificat molts vells pagesos de la comarca. Més encara, malgrat l'activisme del Bloc Obrer i Camperol en els fets del juliol i l'agost del 1933, pràcticament la totalitat dels pagesos, arrendataris i propietaris, i d'afiliació política diversa, participà en el moviment, com ho prova la geografia del conflicte i l'observació de la composició esquerrana de molts dels pobles que es destacaren. El lideratge dels germans Solsona, que no militaven en el Bloc Obrer i Camperol, i que protagonitzaren el moviment a Vilasana (Utxafava) i en altres pobles de la comarca n'és una bona prova. Tanmateix, el Bloc Obrer i Camperol s'empraria a fons en aquest conflicte, a través de la Unió Agrària, tot tractant d'oposar-se a l'hegemonia de l'Esquerra i dur la pagesia cap a les posicions del Bloc.

El malencorament dels camperols havia d'esclatar els mesos de juliol i agost del 1933 en una forta agitació dirigida contra el pagament del novè. En l'ambient passional existent contra la Companyia Canal, S.A., es desenvolupà l'activitat de la Unió Provincial Agrària de Lleida que se centrà en la reivindicació de la revisió dels contractes de treballadors del camp. La Unió Agrària, que incloïa, el juliol del 1933, uns 16.000 arrendataris, mitgers i petits propietaris,⁶ havia estat creada el 1931 i encara que no estava formada exclusivament pels membres del Bloc Obrer i Camperol, aquest la influïa notablement a través d'un nucli molt actiu de militants.⁷ Tant per a l'Esquerra —la Joventut Republicana de Lleida— com per als elements dretans, la Unió Agrària només era un sindicat a les ordres del Bloc. El governador civil de Lleida, Ventós, així ho declarava en una nota pública a mitjan agost del 1933.⁸ Per a un diari dretà, «El Correo», de Lleida, carlí, la República era la que havia fet «néixer una riada de comunistes, atrabiliaris i inconscients (...)». Tot el nucli urgellenc de Bellvís, Fuliola, Tarròs, Bellcaire, degué suportar, durant mesos i mesos, la propaganda desfer-

5. Vegeu, per exemple, el text d'un propietari, contrari al pagament del novè per considerar que impedeix el total desplegament agrícola de les terres: I. GIRONA I VILANOVA, *Producció i circumstàncies en què es desenrotlla l'agricultura a l'Urgell*, XIII Congrés de la Federació Agrícola Catalana Balear (Tàrrrega 1910).

6. «El Correo» (7-VII-1933). Tanmateix, segons «La Batalla» (31-VIII-1933), el nombre era de 8.000.

7. Segons Jaume Barrull, la vida d'aquesta «se confunde con la vida del Bloque Obrero y Campesino, en las tierras leridananas, se confunde no sólo a un nivel de líderes o de programas, sino en la base de ambas organizaciones». J. BARRULL, *El Bloque Obrero y Campesino en las tierras de Lérida (1931-1934)*, tesi de llicenciatura llegida a la Universitat de Barcelona (setembre 1973).

8. «La Batalla», (24-VIII-1933). Vegeu, també, «La Jornada» (18-VII-1933).

mada d'un espetec d'oradors inconscients que, actuant damunt una massa més inconscient encara, havia de fecundar una llavor que un dia podia resultar funesta. Ja ha fruitat la llavor sembrada...».⁹ La crònica subjectiva d'«El Correo» reconeixia l'amplitud que anava prenent l'organització de la Unió Agrària al Segrià, la Noguera, l'Urgell i les Garrigues, la qual preconitzava la revisió dels contractes d'arrendament en uns llocs i en els altres la supressió del pagament del novè a la Companyia Canal d'Urgell. Així veiem com a l'Assemblea de la Unió Agrària del mes de març de 1933, hom plantejava: «*Enviar un telegrama al presidente de la Generalidad de Cataluña pidiendo que ésta se incaute del Canal de Urgell y que los campesinos se niegan al pago del impuesto conocido por el "novenno" de dicho canal. En su lugar se acordó pagar 10 pesetas por hectárea de terreno.*»¹⁰

Tot programa, doncs, que comportés la supressió o la substitució del pagament del novè havia de trobar un ressò immediat a causa de l'«estat d'opinió difús contra el novè», com afirmava «La Jornada», òrgan de l'Esquerra a Lleida.¹¹

El Bloc Obrer i Camperol anava a prestar una gran atenció a aquest conflicte, com hem dit, i com a lògica conseqüència de la seva estratègia dirigida a «*incorporar a los campesinos en el centro del Partido*».¹² Per això, «*desde muy pronto el Bloque Obrero y Campesino comprendió que el pago del "novenno" era un excelente foco de agitación y por lo tanto de atracción campesina*».¹³

Mostra d'això darrer són les planes de «La Batalla». L'any anterior al gran conflicte, el 19 de maig de 1932, Maurín, per exemple, signava un article titulat *Por los campos del Urgel*, en el qual manifestava: «*El campesino de la llanura de Lérida està triplement encadenado por el propietario de la tierra, por el canal de Urgel y por la naturaleza que ha helado las oliveras*» (es refereix a les darres gelades de la primavera que havien deixat un malestar entre la pagesia), i més endavant, tot referint-se al novè, escrivia: «*Viene luego la cuestión del Canal de Urgel. Los campesinos aparceros, arrendatarios, pequeños propietarios, pagan todo el noveno al Canal. Esto constituye un bandidaje de tipo completamente feudal. Cuando se construyó el Canal de Urgel fue calculado que para indemnizar los gastos de la empresa, los pueblos beneficiados contribuirían durante un cierto número de años con el noveno de las cosechas. Hay que tener en cuenta que los cálculos fueron hechos sobre una productividad muy inferior a la que realmente ha alcanzado el Urgel gracias al riego de las tierras. Si fuera posible hacer un estudio minucioso de lo que el Canal ha cobrado se vería que no una, ni dos, sino más de cien veces ha sido pagado por el tributo de los campesinos. Pero esto no es lo más grave, sino que terminado el plazo legal, el canal continua cobrando el noveno (...). El pretexto para continuar cobrando el noveno ha sido la construcción de un sub-canal.*»¹⁴

L'article acabava animant els pagesos a no pagar el cànon establert. L'argu-

9. *L'anarquia al camp lleidatà*, «El Correo» (12-VII-1933).

10. «La Batalla» (23-III-1933).

11. «La Jornada» (18-VII-1933).

12. J. BARRULL, *op. cit.*, p. 122: «...*todo hace suponer —afegeix més endavant J. Barrull— que el Bloque Obrero y Campesino de Lérida, no cayó en la fácil tentación (...) de querer dirigir y reivindicar un movimiento obrero de base urbana que no existía, sino que jugó unas cartas campesinas y las jugó con audacia.*»

13. J. BARRULL, *op. cit.*, p. 129.

14. J. MAURÍN, *Por los campos del Urgel*, «La Batalla» (19-V-1932).

mentació jurídica, segons la qual el termini del pagament era acabat i que la seva continuació era deguda a la construcció del subcanal, probablement fóra discutida per la Societat del Canal, però l'article, en termes generals, responia a l'opinió dels regants. Com el mateix articulista, molts dels regants es devien preguntar: «¿Dónde se ha visto que el Estado cobre el noveno de la producción de las tierras favorecidas por la explanación de una carretera, por el trazado de un ferrocarril, por la construcción de un pantano?»¹⁵

L'estiu del 1933 havia d'esclatar el conflicte. Eren molts anys que hom acumulava de malestar. La Unió Agrària, animada pels militants del Bloc, anava aprofitant a fons el conflicte per a imposar-se com a sindicat agrari a l'Urgell i a les comarques lleidatanes, tot assajant de «dur al camp la lluita de classes».¹⁶ El Bloc Obrer i Camperol, per una altra banda, cercava de combatre la influència de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques ilerdenques —a Lleida a través de Joventut Republicana— i de fer prendre consciència als treballadors i camperols del caràcter burgès o petit-burgès de l'Esquerra, caràcter aquest que a Lleida serà repetidament denunciat als mítings del Bloc.

Al final de juny i a la primeria de juliol de 1933, doncs, es produïa un vast moviment pels pobles de Bellvís, la Fuliola, Linyola, les Borges Blanques, Golmés, els Arcs, Utxafava, Castellnou de Seana, Torregrossa, etc., de negativa a pagar el novè. La Unió Agrària es llançava a l'acció tot plantejant-la en tres punts: retirada de les dues terceres parts de la collita, no pagar el novè a la Companyia Canal d'Urgell i exigir-ne la incautació per part la Generalitat.

Bellvís, per exemple, ens dóna una mostra d'aquesta agitació. Un testimoni del moment, Vicenç Ximenes, ens ho relata: «Aquell any es preparava un estiu calorós i agitat al Pla d'Urgell. Els camperols es preparaven per a segar, fent treballar les eines i les poques màquines que hi havia aleshores. Calia recollir la collita de blat, que era la més nombrosa en aquell temps. Al mateix temps, la Companyia Canal es preparava per a recollir el novè. Però els pagesos de Bellvís estaven molt irritats pels abusos i atropells de la Companyia. La segada s'acabava i el sindicat Unió Agrària, que era el més nombrós a Bellvís i que el componien petits i mitjans propietaris, mitgers, arrendataris i jornalers, que més tard s'integraria a la Unió de Rabassaires, que el seu president provincial era Garsaball, un pagès de l'horta de Lleida, convocà una assemblea de tot el poble al local Sports per a parlar del problema dels canals d'Urgell. Car pensar que Bellvís estava situat al cor de l'Urgell i tenia termes dels més grans d'aquesta comarca i, a més a més, hi havia una experiència en la lluita com, per exemple, l'any 1920 en què ens enfrontàrem contra els beneficiats de la Catedral de Lleida amb relació a les terres dels termes de Gatén i Safareig, on, de cada set garbes, els beneficiats se n'enduien una i amb la nostra resistència triomfàrem. La mateixa tàctica va emprar-se en l'afer del novè: negar-se a pagar i emportar-se la garba a l'era a trillar-la. Aquesta fou la idea que ens va dur a la victòria a Bellvís i a tots els pobles del Pla d'Urgell.

15. Per a matisar degudament, cal tenir en compte també les dificultats financeres esmentades de la Companyia. Josep Lladonosa en un treball inèdit, mecanografiat, *El Canal de Urgel*, manifesta que la companyia «no pudo repartir nunca desde su fundación beneficio alguno a los accionistas, ni reintegrar a los obligacionistas el capital debido» (p. 39); «la amortización de las 28.000 obligaciones hipotecarias no pudo terminarse hasta el año 1961» (p. 41). Després d'aquesta data va poder repartir-se dividends a les accions (p. 42).

16. J. BARRULL, *op. cit.*, p. 123.

»Reunits els camperols regants en assemblea, es va denunciar la companyia explotadora del Canal, la qual, en recollir el novè, s'emportava la millor garba i no respectava si un camp estava regat o no. D'aquesta manera, nosaltres no érem "amos" del nostre fins que hagués passat la Companyia Canal a recollir el novè, tot fent la impressió que totes les terres de l'Urgell eren de la companyia. Es va denunciar l'anomenat Sindicat General de Recs que estava al servei de la companyia i, en recompensa, ells regaven sempre i els altres quan podien. A l'Assemblea es va acordar: 1. La suspensió del novè i la seva substitució en pagament en metàl·lic. 2. Dissolució del Sindicat General de Recs per servir a una minoria privilegiada. 3. Nomenar una comissió per a dirigir el conflicte. 4. Com a consigna, que tot l'Urgell es negués a pagar el novè i dur les garbes a les eres per a la batuda.

»La comissió fou formada per quatre pagesos regants: Fita, Gilabert, Talarn i Valls. Aquests van desplaçar-se ràpidament pels pobles de l'Urgell a la recerca de solidaritat, cosa que fou un èxit. Torregrossa, Linyola, Ibars, Belcaire, entre d'altres, van ésser els que més destacaren. Tot l'Urgell secundà el moviment, però Bellvís era el que duia la iniciativa.

»El governador civil, Ventós, va fer desplaçar a Bellvís més de cent guàrdies civils per a sufocar el conflicte i, ensems, protegir els carros que anaven a recollir el novè. Els pagesos no es deixaren intimidar i van treballar dia i nit, emportant-se les garbes a l'era per a ésser batudes. Les dones van tenir un paper importantíssim quan arribaven els carros de la companyia a recollir el novè. Es tiraven damunt les garbes per a evitar que fossin recollides. En molts casos intentaren de cremar alguns carros i en d'altres apedregaren els guàrdies civils.»¹⁷

El relat d'aquests incidents coincideix amb el que fa «El Correo», de Lleida, el 12 de juliol de 1933. Segons el manuscrit esmentat de Ximenes, la Companyia Canal posà en joc mig milió de pessetes per fer fracassar el moviment. Així ho denuncià Garsaball en un míting a Lleida, als Camps Elisis, on els mots gruixuts pronunciats contra l'Esquerra van estar a punt de provocar un enfrontament violent amb els escamots d'aquesta darrera, presents a l'acte. Hem de tenir en compte, per un altre costat, que els pagesos de l'Esquerra participaren també activament al moviment, com ho prova l'actuació esmentada al començament dels germans Hortensi i Josep M. Solsona, de l'Esquerra, a Vilasana (antiga Utxafava) i a altres viles, el record dels quals hem pogut trobar entre pagesos a Castellnou de Seana, a les Borges Blanques i a Torregrossa. De fet, com hem dit també, tots els pagesos participaren en el moviment, si bé la Unió Agrària i el Bloc anaven a desplegar una activitat prou forta, sobretot als pobles on més havien penetrat, com perquè els diaris, i no sols «La Batalla», com era lògic —recordeu «El Correo», per exemple—, n'atribuís la inspiració a aquell sindicat i, en conseqüència, al citat grup comunista, o si més no el fessin culpable de la seva radicalització.¹⁸

El governador civil intentà de trobar la conciliació, tot convocant a una reunió el comitè i els representants de la companyia sense que donés cap resultat

17. V. XIMENES I CARULLA, *Problemes i lluites dels camperols del Canal d'Urgell*, text manuscrit.

18. «La Jornada» citada del 18 de juliol de 1933 lloava l'actuació del governador civil senyor Ventós i declarava que el moviment promogut per la Unió Agrària era impulsat per «elements comunistes» que havien volgut fer «element de revolta» de l'estat d'opinió contra el novè.

pràctic.¹⁹ Mentrestant, l'agitació s'estenia. «El Correo» esmentat del 12 de juliol afirmava que la companyia solament havia pogut recollir el 20 % del novè. El governador civil, fracassats els intents conciliadors, es decidí per una actuació enèrgica, lloada per «El Correo» i «La Jornada»,²⁰ que havia de centrar-se sobretot a la zona de Bellvís, un dels pobles de més presència de la Unió Agrària, com hem vist. El 14 de juliol es declarà una vaga general a tota la província. A la nit del 13, els animadors de l'acció la pregonaren a Bellvís i viles properes. En aquest fet, coincideixen perfectament les informacions de «La Batalla»²¹ i la de Vicenç Ximenes.

«A la nit —afirma aquest darrer—, grups de pagesos van recórrer els carrers de Bellvís tot anunciant per a l'endemà una vaga general de vint-i-quatre hores contra la Companyia Canal. Tot seguit sortien piquets de la guàrdia civil en persecució dels camperols, tot disparant *a tiro limpio*. Aquella nit els carrers del poble eren regats per l'horror, el pànic. Hi hagué moltes detencions,²² entre aquestes, les dels quatre de la Comissió. Per sort no hi hagué víctimes, però l'endemà la vaga era total. Els pagesos aquell dia no bateren. Es podia veure els vells que vestien calçotets llargs, que era el seu vestit tradicional en les feines de batre, asseguts a la plaça per a protestar contra la Companyia Canal i expressar la solidaritat envers els dirigents detinguts i empresonats a la presó de Lleida.»

Amb els dirigents detinguts, l'alcalde convocà una reunió per a convèncer els regants que cedissin en la seva actitud, amb resultats nuls. La companyia estava disposada a una negociació, però els camperols es negaven a cedir si no eren posats en llibertat els detinguts. L'alcalde per a resoldre el punt mort convocà una nova reunió, però invitant-hi només els principals de cada casa. La companyia substituïa el cànon per un pagament en metàl·lic d'acord amb els jornals de terra i d'acord amb cada regant.²³ A la primavera d'agost eren posats en llibertat els membres del comitè, si bé romania empresonat el president de la Unió Agrària, Garsaball. L'agitació minvà, però continuà l'activitat protestatària a través de diversos mítings i d'una visita de la Comissió Directiva de la Unió Agrària al Palau de la Generalitat, al president Macià, demanant la llibertat de Garsaball, la llibertat de propaganda i organització davant la prohibició succes-

19. «La Batalla» (17-VIII-1933). Vegeu, també, «El Correo» (12-VII-1933).

20. «El Correo» (12-VII-1933), *Una actuació encertada. Sr. Ventós, enhorabona*. «La Jornada» 18-VII-1933).

21. «La Batalla» (10-VIII-1933). «La Batalla» (20-VII-1933).

22. Segons «La Batalla» del 10 d'agost foren detingudes més de 200 persones, que foren posades en llibertat, tret dels membres de la comissió.

23. F. CORBELLA, *Bellvís. El conflicte del Canal de Urgel*, «La Batalla» (10-VIII-1933) reproduïa les quantitats en metàl·lic que la Companyia del Canal demanava diversos pagesos, per separat, d'acord amb els jornals de terra. Aquestes condicions eren qualificades per l'articulista de «vergonzosa capitulació». I tot atacant l'alcalde de Bellvís, «*republicano desde el 14 de abril*», denunciava aquella negociació amb els principals de cada casa i el corresponent pagament segons el nombre de jornals com un «*pastel muy Esquerra, muy republicano, muy Compañía Canal de Urgel*» i afegia més endavant: «*La Esquerra quiso arrancar el movimiento de manos de la Unión Agraria para solucionarlo así, muy democráticamente, en favor del Canal de Urgel. Esta es la obra de la Esquerra, la obra de los Mias y Macià. Después de lo ocurrido, ¿podrá algún campesino seguir creyendo en la Esquerra? ¡Campesinos! ¡Todos a la Unión Agraria! ¡Trabajadores! ¡Todos al BOC!*»

Al marge de la base real de les acusacions, trasllueix perfectament aquest article la voluntat del BOC d'arrenjar la base pagesa de l'Esquerra, a través d'aquest conflicte i la pugna, per tant, que s'hi amagava entre ambdues organitzacions.

siva d'actes que havia fet el governador civil, la destitució d'aquest darrer i que *«la ley agraria aprobada por el Parlamento de Cataluña no quedara circunscrita a los núcleos campesinos oficialmente afectados a la Esquerra, sino que tuviera una aplicación general.»*²⁴

En aquests moments el conflicte derivava en una pugna entre la Unió Agrària, que es veia obstaculitzada en el seu creixement per l'acció del governador Ventós, i l'activitat d'aquest, que volia limitar l'expansió del Bloc i de la Unió Agrària, que considerava una prolongació del primer.²⁵

Així tenim que el 15 d'agost fou prohibida l'autorització d'un míting que havia de fer-se a la plaça de Bellví, convocat per la Unió Agrària. «A desgrat que la carretera era vigilada per la guàrdia civil —manifesta Ximenes—, els oradors arribaren a la plaça a l'hora anunciada: Mena, dels sindicats obrers de Lleida; Garcia Miranda, capità de l'exèrcit; Palacín, secretari de la Unió Agrària; Colomer, intel·lectual coneixedor dels problemes agraris i de recs. Aquests homes duïen la solidaritat i l'encoratjament per als pagesos de l'Urgell, però quan es posaren a parlar van sortir més de cent guàrdies civils i a cops de culata van fer retirar els pagesos, restant dempeus els oradors que cridaven: "¡Pagesos continueu la vostra lluita, la victòria és vostra, no esteu sols!"»

Davant les maniobres de la companyia de negociar amb els pagesos individualment, al marge de la Unió Agrària, aquesta feia una crida, el 31 d'agost, tot recomanant *«no hacer caso de ninguna citación de los jueces y estar solamente dispuestos a pactar formándose una comisión arbitral, compuesta por igual número de representantes de las organizaciones obreras que patronales y presididos por un delegado de la Generalidad.»* I afegia: *«Que cese inmediatamente la actuación de los jueces y que intervengan las comisiones arbitrales.»*²⁶

En començar el mes de setembre, Garsaball era posat en llibertat²⁷ i mesos més tard fou substituït el governador civil. El gener del 1934, Joan Comorera

24. «La Batalla» (24-VIII-1933). El 13 de juliol de 1933, «La Batalla» demanava —tot sumant-se a les peticions de la Unió Agrària— que la llei aprovada pel Parlament de Catalunya, segons la qual els rabassaires havien de pagar el 50 % menys del que pagaven, s'estengués a tot Catalunya. Aquesta reivindicació era un dels elements més que nodria l'agitació a les comarques lleidatanes.

25. El governador civil féu, la segona quinzena d'agost, unes declaracions tot manifestant que Garsaball estava detingut com a lladre i que la Unió Agrària estava sota el control del Bloc Obrer i Camperol. «La Batalla», del 24 d'agost, feia unes puntualitzacions negant que la Unió Agrària estigués sota el control del Bloc i manifestant que aquella tenia com a fita la reivindicació de millores econòmiques i que al seu sí poden ingressar-hi tots els pagesos, fos quina fos la seva ideologia. Després manifestava que hom havia empresonat Garsaball per ésser l'ànima de l'organització, sota l'acusació de tinença il·lícita d'arma de foc. La nota demanava un cop més que les lleis del Parlament de Catalunya fossin aplicades arreu del Principat i acabava denunciant que les repetides prohibicions de mítings, fetes pel governador civil, anaven dirigides al fet que *«este sindicato agrario no pudiera ponerse en contacto con los campesinos de Urgel y así dar facilidades a los grandes propietarios y a los caciques del Canal de Urgel para abogar al movimiento reivindicador de los campesinos de dicha comarca.»*

26. «La Batalla» (31-VIII-1933).

27. «La Batalla» (7-IX-1933). Aquest exemplar porta un article titulat *La batalla agraria en la provincia de Lérida*, signat per Llibert, en el qual fa balanç del moviment, combat les crítiques de l'Esquerra, de la qual denuncia la seva política repressiva i el seu caràcter petit-burgès i, ahora, es defensa de les crítiques de «Mundo Obrero» i del Partit Comunista oficial, adduint que la tàctica emprada pel Bloc és la més eficaç i realista per a donar consciència revolucionària a les masses del camp.

era nomenat conseller d'Agricultura. El camí cap a la solució definitiva s'anà obrint de manera concloent.

«En entrar l'any 1934 —assenyala Ximenes—, el Govern de Catalunya va intervenir per a donar solució al conflicte i, reunides les dues parts interessades, van arribar al conveni següent:

»1. Quedava suspès el novè, que fóra substituït pel pagament en metàl·lic a nou pessetes per jornal, com a cànon.

»2. Restava dissolt el Sindicat General de Recs i la Companyia cobraria dues pessetes per jornal per a les neteges i es comprometia a portar l'aigua fins a la finca del pagès regant. La màxima autoritat que representaria al país regant foren els alcaldes de cada poble, elegits aleshores per vot universal.

»3. Aquest preu d'onze pessetes per jornal de terra tenia com a base el preu del blat.»

Els regants restaven lliures de continuar pagant el novè o adoptar la nova modalitat. El mateix Estat dictà un decret el 19 de juny consagrant l'acord esmentat. Segons Josep Iglésies, es preveia que quan el preu del blat augmentés en més d'un 20 % sobre el tipus regular, que s'assenyalava a 45,50 pessetes els 100 kilos, es modificaria el cànon establert a proporció.²⁸

A partir d'aleshores, havia de començar a veure's a moltes finques, en lloc visible, el cartell «Cànon redimit en metàl·lic».

Aquest episodi de lluita agrària a les terres de Lleida és indicatiu de la influència creixent de la Unió Agrària i de la solidaritat i la sensibilització dels pagesos aconseguida en aquells moments. La Unió Agrària sortí enfortida del conflicte, encara que desconeixem en quin grau aconseguí els seus objectius de sostreure poc o molt de la base pagesa de l'Esquerra. El Bloc Obrer i Camperol havia de denunciar durant el conflicte l'actitud del governador Ventós i del conseller Pere Mias, ambdós d'aquell partit, així com fer objecte d'atacs la mateixa política de l'Esquerra i dels seus dirigents, com ja hem vist; en definitiva, però, del que es tractava era de combatre la influència d'aquest darrer partit al camp. L'Esquerra, per la seva banda, es malfiava també del Bloc precisament perquè li disputava la seva «clientela» electoral. A part això, el governador Ventós intentà de reprimir l'agitació sense abandonar una solució negociadora. Finalment, la Generalitat de Catalunya impulsaria, el 1934, potser davant la derrota electoral del novembre del 1933 enfront de les dretes, la solució definitiva del problema.

El conflicte del Canal d'Urgell formava part del procés de revisió dels contractes i de les condicions generals del treball al camp i que, com hem escrit al començament, era empès per la Unió Agrària. A través d'aquesta lluita i d'episodis com el del novè, el Bloc Obrer i Camperol duia a la pràctica la seva estratègia de sensibilització del pagès cap a la lluita de classes, tot formant militants, estenent-se entre els camperols i consolidant entre ells una consciència de classe. El sindicalisme agrari era en aquest sentit el gran instrument d'aquesta estratègia.²⁹

28. J. IGLÉSIES, *op. cit.*, ps. 58-59. Josep Iglésies fa referència a la substitució del cànon del novè pel pagament en metàl·lic, però sense fer cap referència al conflicte agrari que precedí aquella.

29. Vegeu l'article citat a «La Batalla» (7-IX-1933).